

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ УЧНЯ

1. З розповіді Файвла Пуде про голод у гетто в Лодзі⁵

Найзгубнішою з усіх бід, що звалилися на людей, був голод: людина, якій пощастило не бути в гетто, просто не здатна уявити руйнівного впливу голоду...

Увесь час, поки людина не спала, її мучило почуття голоду, що не давало їй спокою. Розум та уява заму́тнювалися від галюцинацій, центральним пунктом яких була страва. Людина спостерігала за своїми близькими, що марніли й пухли від голоду, і знала, що нічим не може допомогти і що скоро прийде її черга. Люди падали, сконавши у найбуденніших місцях – біля верстатів на заводах, на сходах будинків.

Лише одне-єдине повідомлення могло вивести населення гетто зі стану байдужого примирення з долею – звістка про роздавання продуктів. Якимось чином харчі пов'язувалися з чутками про новини на фронтах. Чутки особливо обговорювалися під час роздавання хлібних чи продуктових пайків. Настрій у гетто в ці дні був святковим. Атмосфера – оптимістичною. На ці дні припадала більшість «перемог союзників» над Німеччиною і, якщо помічалось певне поліпшення становища з продуктами, одразу мінялося на краще становище на фронті.

Так і виходило, що погані звістки, які доходили час від часу до гетто, не сприймалися свідомістю навіть розумними і гідними людьми. Справжня суть інформації не проникала в їхню свідомість, і тому люди не реагували на неї з достатньою упевненістю. Голод був одним із чинників, що гальмував розум і реакцію людей, не давав можливості їм мислити логічно.

2. Я вважаю, що спротив – це опозиція кожному ворожому акту неприязня в усіх сферах його дій... Під «спротивом» я розумію не лише фізичні дії, а й духовну та моральну позицію, яку євреї демонстрували під нацистською окупацією.

Історик *Нахман Блюменталь*⁶

⁵ Цит. за: Катастрофа європейського єврейства: Навчальний посібник. У 4 кн.: Пер. з івриту / Відкритий ун-т. Ізраїль, Міжнар. Соломонів ун-т. – К.: НВП «Вирій», 2001–2005. – Частина 5: *Міхман Д.* Переслідування євреїв та їхнє повсякденне життя під владою нацистів. – С. 72.

⁶ *Міхман Д.* Историография катастрофы. Еврейский взгляд: концептуализация, терминология, подходы и фундаментальные вопросы. – Пер. с англ. – Днепропетровск: Ткума, 2005. – С. 242.

Мешканці табору боялися приймати рішення або проявляти будь-яку ініціативу. Це було наслідком переконання, що людиною розпоряджається доля, і що не треба ніяк на неї впливати, а слід віддаватися в її руки. До того ж почуттями ув'язненого володіла сильна апатія. Іноді треба було приймати миттєві рішення, від яких могли залежати життя або смерть. Ув'язнений віддавав перевагу, щоб вибір за нього зробила доля. Це прагнення уникнути відповідальності проявлялося очевидніше за все, коли треба було ухвалити рішення щодо спроби втечі. У ці хвилини, коли треба було зважитися, – а це завжди були лічені хвилини, – його випробовували пекельні муки. Чи повинен він спробувати? Чи варто йти на ризик?

Психолог-в'язень концтаборів *Віктор Франкл*

3. Із заклику представників молодіжної сіоністської організації Вільнюського гетто від 1 січня 1942 р.⁷

Нас не поведуть, як овечок, на бійню!

Єврейська молодь, не дозволяй збити себе зі шляху.

<...> Всі, кого відвезли з гетто, ніколи більше не повернуться. Всі дороги гестапо йшли до Понар⁸. А Понари – це смерть! Ті, хто сумнівається, позбудьтеся від ілюзій! Ваші діти, ваші чоловіки та жінки загинули. <...>

Гітлер має намір знищити всіх євреїв Європи. Євреям Литви випало стати першими на цьому шляху.

Не будемо ж вівцями, які покійно йдуть на бійню! Правда, що ми слабкі та беззахисні, але спротив має стати єдиною відповіддю ворогу!

Брати, краще загинути вільними борцями, ніж вижити від милості вбивць. Чиніть спротив! До останнього подиху!

4. З уривків показів свідків – членів підпілля Ризького гетто⁹

<...> Під керівництвом одного російського військовополоненого ми у стані суворої секретності готувалися до втечі до партизанів, які діяли у Псковській області. Один з наших активістів <...> узгоджував наші дії та формував групу втечі. Кому пощастить потрапити до їх числа? Мали вибрати дев'ять осіб... Кинули жереб, і він дістався Занделю з нашої групи. Він надягнув комбінезон, йому дали автомат, патрони та гранату і сказали: «Бий фашистських гадів за всі ті жахи, про які ти знаєш і свідком яких ти був. Бажаємо тобі та нашим друзям швидкої вдалої зустрічі з партизанами.

⁷ Уничтожение евреев СССР в годы немецкой оккупации (1941–1944). Сборник документов и материалов. Яд Вашем. Иерусалим, 1992. – С. 343.

⁸ Місце масових розстрілів у Литві. Назва «Понари» стала загальною назвою страти литовських євреїв, як і Бабин Яр в Україні.

⁹ Там само. – С. 359.

